

Νέο κοινωνικό συμβόλαιο με αντικείμενο... τα γράμματα

Γιάννης Καλογήρου
10/04/2008

Το ελληνικό Πανεπιστήμιο βρίσκεται σε ένα κρίσιμο για την πορεία και το ρόλο του σταυροδρόμι. Έπειτα από μια αντιφατική, άνιση, αλλά συνολικά ανοδική πορεία, το πανεπιστημιακό σύστημα στη χώρα μας, τα τελευταία χρόνια, δείχνει να έχει απωλέσει - τουλάχιστον ως σύστημα και κατά μέσο όρο- την ενδογενή δυναμική του και να απειλείται από μια ισχυρή πίεση για μετατόπιση της έμφασης: από την εκπαιδευτική διαδικασία και τη μάθηση στην εξέταση, από τη γνώση στο «χαρτί» - στον τίτλο που πιστοποιεί τη γνώση. Η τάση αυτή είναι το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού εξωτερικής κοινωνικής πίεσης και ανασφάλειας των νέων για το μέλλον τους, αλλά και ενδοπανεπιστημιακών συσχετισμών και νοοτροπιών, όπως επίσης και ενός ορισμένου κλίματος που κυριαρχεί στη λειτουργία των οργάνων διοίκησης των πανεπιστημίων.

Η πίεση αυτή, έχοντας ως πολλαπλασιαστή τη μαζικοποίηση του πανεπιστημιακού θεσμού, εκφράζεται με αιτήματα για «εκπαιδευτικές ελαφρύνσεις», «εξεταστικές διευκολύνσεις» και ευρύτερα, για μια «θεσμική χαλάρωση» στη λειτουργία του πανεπιστημίου. Ευνόητο είναι ότι έτσι υπονομεύεται η ίδια η ποιότητα της μαζικής πια και στη χώρα μας ανώτατης εκπαίδευσης – όταν η μαζικότητα εξ ορισμού απαιτεί ρητούς κανόνες, θεσμοθετημένες διαδικασίες και σαφή πρότυπα, που να διασφαλίζουν καταρχήν ένα ελάχιστο αποδεκτό επίπεδο ποιότητας. Η πίεση αυτή, τέλος, διαχέεται στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα, δημιουργεί την «κουλτούρα της ευκολίας» και τελικά, διαβρώνει την εκπαιδευτική λειτουργία, ευνοώντας τη μετάλλαξη του πανεπιστημιακού θεσμού σε ένα μηχανισμό απονομής χαρτιών/τίτλων.

Είναι προφανές ότι η πίεση στη μετατόπιση της έμφασης, αποτελεί σημαντικό κίνδυνο για τον πανεπιστημιακό θεσμό στη χώρα μας, καθώς φαίνεται να αγγίζει ακόμη και τμήματα του ελληνικού πανεπιστημιακού συστήματος που διακρίνονται για τη δυναμική τους και τη μακρά τους παράδοση. Μια τέτοια εξέλιξη, θα οδηγήσει στη γνωστή ελληνική πρακτική της παράκαμψης, με αποτέλεσμα το ελληνικό πανεπιστήμιο να χάσει πολλούς δυναμικούς και ικανούς νέους σπουδαστές, που θα επιλέξουν «σπουδές στο εξωτερικό» από την αρχή.

Ωστόσο, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η συγκεκριμένη διαπίστωση δεν πρέπει αντίστροφα να υποτιμήσει μιαν άλλη πραγματικότητα: πως υπάρχουν πολλοί πανεπιστημιακοί και αρκετές ακαδημαϊκές μονάδες (εργαστήρια, τομείς, τμήματα) που παράγουν σημαντικό εκπαιδευτικό και ερευνητικό έργο, όπως επίσης υπάρχουν πανεπιστημιακά ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα και ερευνητικές ομάδες, που έχουν σημαντική παρουσία στη διεθνή ερευνητική κοινότητα, σε συνθήκες μάλιστα πολύ δυσμενέστερες από τις ανάλογες των ξένων συναδέλφων τους. Αυτή η παράτηρηση οδηγεί εξάλλου στην αποκάλυψη μιας άλλης μεγάλης αντίφασης, που προέρχεται από τη διαπίστωση πως το ελληνικό πανεπιστημιακό σύστημα, ποτέ άλλοτε δεν διέθετε τόσο ικανό έμπυχο δυναμικό (ιδίως μεταξύ των νεότερων γενιών), όσο και αξιόλογες υποδομές.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της εκτίμησης, απορρέει από τη σημαντική παρουσία ελληνικών ιδρυμάτων στις ανταγωνιστικά χρηματοδοτούμενες ερευνητικές συνεργασίες στο πλαίσιο των προγραμμάτων-πλαισίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Έρευνα, κατά την περίοδο «1983-1998», όπου στις 50 πρώτες θέσεις καταγράφονται 4 ελληνικές συμμετοχές. Με πρώτο το CNRS, το Ε.Μ.Π. είναι τέταρτο, το ΑΠΘ τριακοστό πέμπτο, το ΙΤΕ Κρήτης τεσσαρακοστό ένατο και το Πανεπιστήμιο Πάτρας πενήντοστο.

Ανάλογα μεγάλη, αλλά κυρίως κεντρική παρουσία ως προς τον ρόλο που διαδραματίζουν, έχουν ελληνικά ιδρύματα στην περιοχή των τεχνολογιών της Κοινωνίας της Πληροφορίας, όπου κατά την περίοδο «1994-2006», στις είκοσι πρώτες θέσεις, εμφανίζονται το ΕΜΠ στην τρίτη και το ΙΤΕ στη δέκατη έκτη.

Μια άλλη σημαντική ελληνική τεχνολογική επιτυχία, προέρχεται από την έγκαιρη ανάπτυξη του Εθνικού Δικτύου Έρευνας και Τεχνολογίας, το οποίο διασύνδεσε και δικτύωσε ηλεκτρονικά -με υπερυψηλές ταχύτητες και με τη δυνατότητα πρόσβασης σε προηγμένες τηλεματικές υπηρεσίες- όλα τα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα και ΤΕΙ μεταξύ τους, αλλά επίσης διασύνδεσε (μέσω αυτού του ελληνικού δικτύου) τα αντίστοιχα ιδρύματα της ΝΑ Ευρώπης με το διευρωπαϊκό δίκτυο.

Αξιοσημείωτο είναι τέλος το γεγονός ότι η Ελλάδα, διαθέτοντας μian άξια υποψηφιότητα, αυτήν του καθηγητή του ΕΜΠ, Β. Μάγκλαρη, κέρδισε από το 2004 την προεδρία της Ένωσης των ακαδημαϊκών και ερευνητικών δικτύων των ευρωπαϊκών χωρών. Ανάλογες ερευνητικές επιτυχίες εμφανίζονται και σε άλλες επιστημονικές περιοχές, όπως π.χ. στο χώρο της μοριακής βιολογίας και βιοτεχνολογίας, από τον οποίο προέρχεται και ο Πρόεδρος του νεοσύστατου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας, πρ. καθηγητής των Πανεπιστημίων Κρήτης και Αθηνών, Φώτης Καφάτος.

Με άλλα λόγια, η συνολική εικόνα είναι καλύτερη από τη μίζερη αποτύπωση της κρατούσας δημόσιας εικόνας, αλλά ασφαλώς είναι πιο σύνθετη, ενώ αποτυπώνει και μεγάλες ανισότητες – τόσο ανάμεσα στα ιδρύματα ή τα τμήματα, όσο και στο εσωτερικό των επιστημονικών περιοχών.

Ενόσω λοιπόν το ελληνικό πανεπιστήμιο, με τις αντιφάσεις και τις αδυναμίες του, αναζητά το στίγμα του, το ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο (στο οποίο εντάσσεται οργανικά και το ελληνικό) αντιμετωπίζει μια στρατηγική πρόκληση. Πρόκληση που συνοψίζεται στην ανάγκη για συγκερασμό της μαζικότητας με την αριστεία, σε συνθήκες δημοσιονομικών περιορισμών αλλά και ισχυρού ανταγωνισμού, ο οποίος τροφοδοτείται από τη λειτουργία της παγκοσμιοποίησης. Σε ένα διεθνές περιβάλλον, όπου νέα υποκείμενα διεκδικούν σημαντικό ρόλο (π.χ. Κίνα, Ινδία, Βραζιλία, Ρωσία, αλλά και πολύ μικρότερες οικονομίες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης και της Ασίας), η γνώση μαζί με τις δραστηριότητες που συνδέονται με την παραγωγή, τη διάχυση και τη χρήση της - που ήταν, ήδη από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, σημαντική για την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη – αποκτά πλέον όλο και μεγαλύτερη στρατηγική σημασία, ενώ το ειδικό βάρος της στην οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα, σταθερά αυξάνει. Στις συνθήκες αυτές, η πίεση για αριστεία και ισχυρή παρουσία του πανεπιστημιακού θεσμού (και στην εκπαιδευτική και στην ερευνητική του διάσταση) στο πεδίο του διεθνούς ανταγωνισμού, είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Το πανεπιστήμιο λοιπόν, εκ των πραγμάτων, εξελίσσεται σε ένα θεσμό-κλειδί για την οικονομία και την κοινωνία της γνώσης. Η δημιουργική πρόκληση που έχει μπροστά του το ελληνικό πανεπιστήμιο είναι: Να αναβαθμίσει την παρουσία του στον ευρωπαϊκό χώρο έρευνας και εκπαίδευσης και ταυτόχρονα να επαναπροσδιορίσει το ρόλο του, τη θέση του και την αποστολή του στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Στόχος του, να δώσει τη δική του ιδιαίτερη και καθοριστική συμβολή στην αναζωογόνηση του αναπτυξιακού μοντέλου της χώρας, προς μια οικονομία και μια κοινωνία που θα αξιοποιεί τη γνώση και την τεχνολογία σε όλες τους τις εκφάνσεις. Άλλωστε, το ελληνικό πανεπιστημιακό σύστημα έχει παίξει έναν αντίστοιχο ηγετικό ρόλο, σε άλλες συνθήκες και σε άλλες φάσεις της ιστορίας του νεοελληνικού κράτους.

Η ανάθεση μιας τέτοιας αποστολής στο ελληνικό πανεπιστημιακό σύστημα, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης εθνικής στρατηγικής για την αξιοποίηση της γνώσης, απαιτεί, εκτός από πρόσθετους πόρους -σε συνδυασμό με ένα διαφανές και αποτελεσματικό σύστημα

διαχείρισής τους- και ορισμένες άλλες προϋποθέσεις. Ας τις ορίσουμε:

- τη διάθεση της κοινωνίας να αποτιμήσει ουσιαστικά τα γράμματα και όχι απλώς τα χαρτιά (πτυχία) και να υποστηρίξει ενεργά την επένδυση στη γνώση και το ανθρώπινο δυναμικό,
- την αλλαγή του κλίματος, της περιρρέουσας ατμόσφαιρας και της νοοτροπίας που κυριαρχεί στο εκπαιδευτικό σύστημα και ευρύτερα στην κοινωνία, σχετικά με τη μάθηση και τη γνώση,
- την ενεργό παρουσία της πανεπιστημιακής και ευρύτερα της ερευνητικής και εκπαιδευτικής κοινότητας, σε ένα εγχείρημα μεγάλης κλίμακας και στρατηγικής για τη χώρα μας εμβέλειας.

Εφόσον συντρέξουν αυτές οι προϋποθέσεις, θα μπορούσαμε να εξετάσουμε ορισμένες προτάσεις, που υποστηρίζουν:

- τη θέσπιση κινήτρων (και στην εξέλιξή τους) για τους πανεπιστημιακούς που συμβάλλουν στην αναβάθμιση και τον μετασχηματισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μέσω της εισαγωγής διδακτικών καινοτομιών που ευνοούν την αλληλεπίδραση και την ενεργό συμμετοχή των σπουδαστών,
- την αξιοποίηση των ηλεκτρονικών και διαδικτυακών υποδομών στην εκπαιδευτική διαδικασία, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του ψηφιακού περιεχομένου των μαθημάτων και τη συνεισφορά των πανεπιστημίων στην ανάπτυξη του αποθέματος της δημοσίας διαθέσιμης γνώσης,
- τη γενίκευση και την ουσιαστικοποίηση του θεσμού της πρακτικής άσκησης ως οργανικού μέρους των σπουδών,
- την εισαγωγή στο πρόγραμμα σπουδών μαθημάτων και εξειδικευμένων σεμιναρίων που υποστηρίζουν την καλλιέργεια συμπληρωματικών δεξιοτήτων και γνώσεων (π.χ. διοικητικών και κοινωνικο-οικονομικών, επικοινωνίας, ανάλυσης και ερμηνείας δεδομένων), ανεξαρτήτως γνωστικού αντικειμένου, που αναβαθμίζουν την ικανότητα των σπουδαστών για ευρύτερη και διαχρονική θεώρηση των πραγμάτων, για καλύτερη κατανόηση του περιβάλλοντος στο οποίο θα κληθούν να δραστηριοποιηθούν, για την εξοικείωσή τους με ένα σύγχρονο τρόπο εργασίας,
- την ετήσια σταδιακή αύξηση των δαπανών για την έρευνα (ως ποσοστού στο ΑΕΠ) κατά 0.1%, με πρόσθετη σταθερή ροή εθνικών πόρων, σε συνδυασμό με τη συστηματική προσέλκυση ιδιωτικών πόρων (για χορηγίες, υποτροφίες κ.λπ.),
- την καθιέρωση ενός μόνιμου - χρηματοδοτούμενου από εθνικούς πόρους - προγράμματος έρευνας, με τακτικές προκηρύξεις και τέσσερις άξονες: βασική έρευνα, αξιοποίηση αποτελεσμάτων έρευνας, έρευνα σε περιοχές που δεν προσελκύουν άμεσα πόρους και υποστήριξη νέων ερευνητών,
- τη λειτουργική ενοποίηση του ερευνητικού χώρου, μεταξύ άλλων με τη διασφάλιση της κινητικότητας και της απόλυτης ισοτιμίας (π.χ. ως προς την επίβλεψη διδακτορικών διατριβών) ανάμεσα στους ερευνητές των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων,
- τη μεσοπρόθεσμη (3-5 ετών) στήριξη ερευνητικών ομάδων, μέσω μιας διαδικασίας αξιολόγησης,
- τη διασύνδεση της ερευνητικής-καινοτομικής δραστηριότητας με τις λειτουργικές και

αναπτυξιακές ανάγκες του δημόσιου τομέα (π.χ. με την καθιέρωση του ανοιχτού λογισμικού και ανοιχτών προτύπων στο δημόσιο τομέα, αντί συμφωνιών με την Microsoft),

- την υποστήριξη των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων ως φορέων μεταφοράς τεχνογνωσίας και ανάπτυξης περιφερειακών συστημάτων καινοτομίας,
- την εκπόνηση ενός μακροχρόνιου και επαρκώς χρηματοδοτούμενου σχεδίου προσέλκυσης ελλήνων και ξένων ερευνητών από τον διεθνή χώρο, για συνεργασία ορισμένου χρόνου με ελληνικές ερευνητικές ομάδες.

Στην πραγματικότητα, λοιπόν, χρειάζεται ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο για την αναβάθμιση του ρόλου της εκπαίδευσης, της έρευνας, της καινοτομίας και της μάθησης, στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας μας. Αυτός είναι ο νέος μεγάλος απαιτητικός στόχος - ένα νέο εθνικό σχέδιο που πρέπει να χαραχθεί, να υιοθετηθεί και να εφαρμοστεί, ένας νέος εθνικός στόχος που απαιτεί την ίδια αφοσίωση, προσήλωση και δέσμευση που επέδειξε η πολιτική ηγεσία, οι κοινωνικές δυνάμεις, αλλά και οι πολίτες της χώρας μας για την ένταξή της στην ΟΝΕ. Αυτή είναι μια ιδιαίτερα φιλόδοξη πρόκληση για τις προοδευτικές δυνάμεις του τόπου.

*Ο Γιάννης Καλογήρου είναι Αν. Καθηγητής Τεχνολογικής Οικονομικής και Βιομηχανικής Στρατηγικής του ΕΜΠ.

Εκτύπωση στις 07/05/2008
Από την ιστοσελίδα **Μεταρρύθμιση**
metarithmisi.gr/el/sx_printText.asp?textID=671